

ИВАН ВАЗОВ „ЕДНА БЪЛГАРКА”

РОЛЯТА НА ДЕНЯ И НОЩТА В РАЗКАЗА

Начинът, по който е представено времето в една творба, пряко подпомага пълното възприемане на авторовите внушения и послания. В разказа „Една българка” представата за времето не се изчерпва само с отразяването на страшните събития след разгрома на Ботевата чета. Стачното проследяване на времевите граници, в които протича сюжетът на разказа, се подчертава още повече значимостта на неимоверните усилия на главната героиня -баба Илийца - да спаси един от преследваните четници. По пътя към извършването на това добро дело тя преодолява много изпитания и може би най-трудното сред тях е именно надпреварата ѝ с времето.

Ролята на деня и нощта в разказа „Една българка” се определя от развитието на действието, по-голямата част от което протича през една тревожна за героите нощ, когато баба Илийца се стреми да запази два живота - на болното си внуче и на бунтовника. Тя съзнава, че ако иска да помогне на изпадналия в беда момък, трябва да се върне обратно при него с храна и дрехи и да успее да го скрие преди зазоряване. Затова при преодоляването на всички препятствия, с които селянката се сблъсква в нощта преди втората си среща с него, тя трескаво бърза и нищо не може да я отклони от поставената цел: „И тя бързаше сега с утроена сила, за да спаси, ако даде бог, два живота. ” При двукратното преминаване през зловещата нощна гора, борбата с кола, пресичането на Искъра с ладията и при мъчителното придвижване с изтощения момък към селото, баба Илийца посреща с безпокойство и тревога все по очебийните признаци на близкото разсъмване. Нощта е закрилница за нея и бунтовника, докато денят е изпълнен с опасности, с турски потери и в крайна сметка донася гибел на оцелелите Ботеви четници.

Развитието на действието в разказа започва на 20 май 1876 година - деня на Ботевата смърт. В този пролетен ден, белязан завинаги от трагичното събитие и последвалите го насилия, баба Илийца случайно среща в церовата гора един от Ботевите четници, който я моли за помощ. Споменавайки точната дата на случката, повествователят ѝ придава автентичност и я включва в едно трагично и героично време от българската история, когато рязко се разграничават страхът от смелостта и малодушието от героизма. Срещата между баба Илийца и бунтовника определя всички нейни по-нататъшни постъпки и оттук нататък тя започва своята отчаяна надпревара с времето, за да направи възможно оцеляването и на внучето си, и на бунтовника. Добротата, чувството за дълг, родолюбието и искреното изповядване на християнските ценности ѝ помагат да поеме не един риск, да забрави себе си и личната си болка и да се стреми до последните часове на изтичащата нощ да изпълни взетото решение.

При залез слънце на 20 май, веднага след срещата си с бунтовника, баба Илийца извършва първата си смела постъпка, като принуждава с настойчивостта си заптиетата да ѝ позволят да се качи с тях в ладията и да пресече Искъра на път за Черепишкия манастир. Без този неин успех усилията ѝ да бъде прочетена молитва за здраве на внучето ѝ и да се сдобие с хляб и дреха за бунтовника биха били обречени на провал още в самото им начало. Тя обаче успява, изпълнена с надежда, че под прикритието на нощта ще осигури от манастира обещаната на бунтовника помощ. Но в светлата обител я посреща не добрият стар игумен, а грубият и егоистичен отец Евтимий, който изпитва животински страх за своята безопасност. Баба Илийца настойчиво го моли веднага да прочете молитвата на болното дете не само защото свято вярва в нейната сила, за разлика от божия служител, но защото има и друга основателна причина да бърза. Чувството ѝ за дълг като християнка и българка се оказва безсилно пред егоизма на калугера, който отказва дори да я изслуша за тайната ѝ среща в церовата гора. Това вече я принуждава да действа сама. Тя си изпросва хляб от манастира и настоява пред

отец Евтимий да си тръгне обратно през нощта с болното внуче на ръце: „ Баба Илийца тръгна из нощта за към Искъра, зад който я чакаше сега бунтовникът.“

По обратния път - вече около полунощ - баба Илийца преминава през тъмната и замряла в „дива тишина“, в която всичко има „зловещ вид“ за изпълнената ѝ с тревога и безпокойство душа. Тя бърза от страх, че отвсякъде я дебне опасност и че е възможно да не успее да стигне навреме при бунтовника и да го скрие преди идването на новия ден. На билото на склона героинята присяда съвсем за кратко на студената земя, понеже не може да си позволи дълго да бездейства. Веднага след това слиза „бежешката“ до Искъра, съзнавайки, че не ѝ остава много време за действие. При вида на заключената ладия на брега, баба Илийца в първия миг изпада в отчаяние, но дори и не иска да мисли да чака до сутринта и с това да обрече чакащия я момък на сигурна смърт: „ Що да чини? Освен сама да се опита да мине отвъд; тя беше видяла как гребат...Това ѝ се видя опасно, но друг избор не ѝ оставаше, ако искаше да завари момъка, който я чака сега в гората, примрял от глад, от безпокойство и страх.“ В желанието си да изтръгне кола и освободи заключената за него ладия, тя полага неимоверни усилия: „ Тя изохка в безсилно отчаяние и напрегна всичките си сили да скъса синджира или да счупи катанеца. (...) Тя се изправи запъхтяна...хвана кола с двете си ръце... Тя удвои, утрои усилията си... И пак с нови сили и с нова ярост взе да се върти около него...“ При всеки нов опит баба Илийца тревожно гледа просветляващото на изток небе и се вслушва в пеенето на ранните петли. Двукратното споменаване на пропяването на петлите, което се чува откъм Лютиброд, допълнително внася нотка на драматизъм в тази сцена. Героинята се страхува от настъпващия ден толкова силно, колкото и от невъзможността да се върне навреме при бунтовника, чакащ я на отсрещния бряг, „примрял от глад, безпокойство и страх“. Само няколко минута са ѝ нужни да си отдъхне след изтръпването на кола и веднага след това баба Илийца бърза да пресече дълбоката и придошла от дъждовете река: „След няколко минути ладията с Илийца, детето и кола вътре плувна по мътните вълни. (...) Най-после един бързей я откара близо до срещния бряг. Тя излезе с детето на ръце и тръгна незабавно нагоре към гората.“ Всъщност, от първата си среща с бунтовника в късния следобед на предния ден, както и през цялата нощ до този момент, селянката е в непрекъснатата надпревара с времето. При втората си среща с четника баба Илийца успява да му даде храна и дреха и пристъпва към последната част от изпълнението на своя план - да го скрие в собствения си дом сред пълното с турци село Челопеч. И двамата съзнават, че трябва да бързат. Затова бунтовникът се храни и разказва преめждията си от последните дни вървешком, а тя поема пушката му, за да може раненият да върви по-леко и по-бързо. Разбират необходимостта, че трябва да се доберат до къщата ѝ, преди да се съмне. Общото им желание се чувства и в нейните думи, че ако я усетят, съселяните ѝ „жива ще я изгорят“. Баба Илийца разбира риска и за двамата, затова се стреми да стигнат, докато е тъмно, та никой да не може да ги види. На половин час път от селото обаче, изтощеният момък все повече отпада, а вече се съмва и „небето на изток побелява“, челопешките петли пеят „раздирателно“, а звездите „бледнеят“. Колкото по-очевидни са признаците на зазоряването, толкова по се „кахъри баба Илийца. Исква ѝ се да има криле, за да пренесе момъка бързо и незабелязано до дома си. За тях денят е издайник и тя предлага на бунтовника да се укрие до вечерта в гората и да я изчака, докато се върне и го спаси. Дори мнимата смърт на внучето ѝ не я разколебава и надмогвайки личната си болка, тя повтаря заръката си: „- Момче, крий се хубаво днес. Довечера - пак тука, та да те намеря.“ Настъпилият ден обаче носи само страх, насилие и смърт. Бунтовникът загива от собствената си ръка, след като убива преди това черкезкия главатар Джамбалазът. Той не дочаква спасението си от баба Илийца. Повлиян от нейното себеотрицание, дава пример на наплашените и изпокрили се селяни как трябва да се съпротивляват на поробителите. Вторият ден, през който се развива действието в разказа, завършва с моралната победа на бунтовника над черкезите. Той им отнема правото да се чувстват изцяло победители, но нищо не може да предотврати жестоката им разправа с останалите Ботеви четници.

Необичайните събития в разказа „Една българка“, преживени от героите, разменят художествените роли на деня и нощта в развитието на повествователното действие. Денят се оказва много по-страшен и съдбоносен за тях в сравнение с нощта. Баба Илийца и бунтовникът не спечелват надпреварата с времето, но всеки по свой начин изпълнява достойно дълга си и извършва подвиг в името на идеалите и ценностите, които осмислят живота му.